

Jurisprudencija, 2005, t. 66(58); 130–139

SPECIALIŲ ŽINIŲ TAIKymo PROBLEMOS TIRIANT NUSIKALSTAMŲ DARBŲ SAUGOS PAŽEIDIMŲ ĮVYKIUS LIETUVOJE

Doktorantas Egidijus Radzevičius

Mykolas Romeris universiteto Teisės saugos fakulteto Kriminalistikos katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Telefonas 271 46 11

Elektroninis paštas egidijusra@one.lt

Pagrindinės sąvokos: darbų sauga, darbų saugos techninė ekspertizė, užduotis atlikti objektų tyrimą, specialios žinios, teisinės žinios, darbų saugos taisyklės, statistika.

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjami pagrindiniai darbų saugos techninių ekspertizių skyrimo bei užduočių atlikti objektų, susijusių su darbų sauga, tyrimą pateikimo ir jų rezultatų panaudojimo praktikos Lietuvoje aspektai.

Susistemintai išanalizuoti ir pateikti Lietuvos teismo ekspertizės centro Techninių ekspertizių skyriuje 2001–2004 m. atliktų darbų saugos techninių ekspertizių ir pateiktų specialisto išvadų statistikos duomenys. Remiantis atliktų tyrimų rezultatais išryškintos pagrindinės tendencijos. Išskiriamos bei aptariamos pagrindinės specialių žinių taikymo problemos. Taip pat nagrinėjama, kokią įtaką tyrinėjamų darbų saugos ekspertizių skyrimui bei specialisto išvadų pateikimui turėjo naujas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas.

Tiriamais klausimais suformuluoti pasiūlymai ir išvados. Konstatuojama, kad darbų saugos techninių ekspertizių skyrimo ir užduočių atlikti objektų tyrimą pateikimo ir jų rezultatų panaudojimo praktika Lietuvoje neviseškai atitinka šiuolaikinį lygį ir teisės saugos poreikius, todėl yra tobulintina. Specialių žinių taikymo teisinėje praktikoje, tiriant nusikalstamus darbų saugos teisės aktų reikalavimų pažeidimus, efektyvumui gerinti būtina neatidėliotinai spręsti iškilusias tiek teorinio, tiek praktinio pobūdžio problemas, ypač ikiteisminio tyrimo stadijoje.

1. Įžanga

Nelaimingų atsitikimų, susijusių su darbo santykiais, ir su jais susijusių tiek socialinių, tiek teisiinių problemų aktualumą nagrinėjamu klausimu iš dalies atspindi Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) skelbiami duomenys. Kaip nurodoma šaltinyje [1], „kasmet pasaulyje dėl darbo traumų žūva apie 100 000 žmonių. Išsivysčiusiose šalyse darbo laiko praradimai, susiję su nelaimingais atsitikimais darbe, 4–5 kartus viršija laiko praradimus dėl streikų ir darbo konfliktų. Kartais materialiniai nuostoliai dėl nelaimingų atsitikimų darbe sulyginami su valstybės išlaidomis nacionalinei gynybai“.

Paskutiniaisiais TDO duomenimis, vien 2000 m. dėl gamybinių veiksnių poveikio mirė 2 milijonai žmonių, be to, kasmet, įskaitant mirusiuosius, darbe susižaloja ar būna sužaloti apie 270 milijonų žmonių [2]. Tai akivaizdžiai rodo šiame straipsnyje analizuojamų problemų mastą ir aktualumą pasauliniu lygiu.

Panašios problemos darosi vis aktualesnės ir Lietuvoje, nes nelaimingų atsitikimų darbe pastebimai daugėja. Lietuvos darbo inspekcijos (VDI) duomenimis, Lietuvoje vien per 2005 m. pradžią (2005 m. kovo 29 d. duomenimis) įvyko 47 (2004 m. analogišku laikotarpiu – 28) mirtini nelaimingi atsitikimai ir 57 nelaimingi atsitikimai, kurių metu buvo sunkiai sužaloti žmonės (2004 m. analogišku laikotarpiu – 42) [3]. Didelį atgarsį visuomenėje bei itin neigiamus socialinius padarinius sukėlė sun-

kiausi jų, pavyzdžiui, AB „Karigė“ baldų gamybos cecho griūtis, kurios metu žuvo 3 žmonės ir vienas (2005 m. balandžio 1 d. informacija) yra laikomas dingusiu be žinios.

Šie duomenys vertintini ne tik socialinių problemų, bet ir teisinių aspektu. Dalis darbe įvykusių nelaimingų atsitikimų yra tiriami baudžiamojo proceso nustatyta tvarka. Todėl pateikti duomenys rodo ne tik dalinį Lietuvos teisėsaugos institucijų krūvį baudžiamąja tvarka tiriant nelaimingus atsitikimus, bet ir su šių įvykių tyrimu susijusias problemas.

Tokio pobūdžio įvykių tyrimo sudėtingumą ir ypatumus lemia tai, jog jie įvyksta daugumoje žmogiškosios veiklos sričių, esant įvairioms sąlygoms, veikiant skirtingiems pavojingiems ir kenksmingiems veiksniams. Todėl kiekvienu atveju atliekant ikiteisminį tyrimą būtina iš plataus spektro išskirti ir nustatyti įvykį lėmusias techninio ir organizacinio pobūdžio priežastis, įvykio mechanizmą ir nelaimingo atsitikimo pasekmes. Atsižvelgiant į tai objektyviai ir išsamiai ištirti įvykį nepasinaudojus mokslu grindžiamomis specialiomis žiniomis yra neįmanoma. Pavyzdžiui, Maskvos „Transvaalio“ vandens pramogų parko griūties priežastys buvo nustatinėjamos daugiau nei vienerius metus, joms nustatyti prireikė daugiau kaip 30 įvairių ekspertizių.

Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo aktai, specialisto išvados ir techninės darbų saugos ekspertizės darbų saugos taisyklių reikalavimų pažeidimų bylose paprastai yra pagrindinės įrodinėjimo priemonės. Tai pažymėjo ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas [4]. Tai lemia ypatingą specialių žinių panaudojimo reikšmę ir svarbą tiriant analizuojamas bylas.

Reikia konstatuoti, kad iki šiol, išskyrus kelis mokslinius straipsnius, kurie tiesiogiai ar iš dalies susiję su atskiromis specialių žinių panaudojimo problemomis [5; 6; 7; 8], Lietuvoje taikant mokslinškai sisteminį principą specialių žinių taikymas bylose, susijusiose su darbų saugos taisyklių reikalavimų pažeidimais, praktiškai dar nebuvo analizuotas.

Siekiant užpildyti šią mokslinių tyrimų spragą buvo užsibrėžta tai atlikti taikant analizės, dedukcijos ir indukcijos metodus. Tai yra didesnės apimties mokslinio tyrimo, apimančio visapusišką specialių žinių panaudojimo analizę, elementas, kuriame apsiribota procesinių sprendimų dokumentų dėl specialių žinių panaudojimo ir pagrindinių specialių žinių taikymo formų – darbų saugos ekspertizės aktų bei specialisto išvadų analize. Juo siekta išryškinti pagrindinius darbų saugos techninių ekspertizių skyrimo ir užduočių atlikti objektų, susijusių su darbų sauga, tyrimą pateikimo ir panaudojimo praktikos Lietuvoje aspektus. Taip pat nagrinėta, kokią įtaką tyrinėjamų darbų saugos ekspertizių bei specialisto išvadų pateikimui turėjo naujas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (LR BPK) [9] ir Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas [10]. Tyrimai ir jų rezultatai išryškina pagrindines specialių žinių darbų saugos srityje taikymo problemas ir skatina ieškoti jų sprendimo būdų, todėl neabejotinai turi tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę.

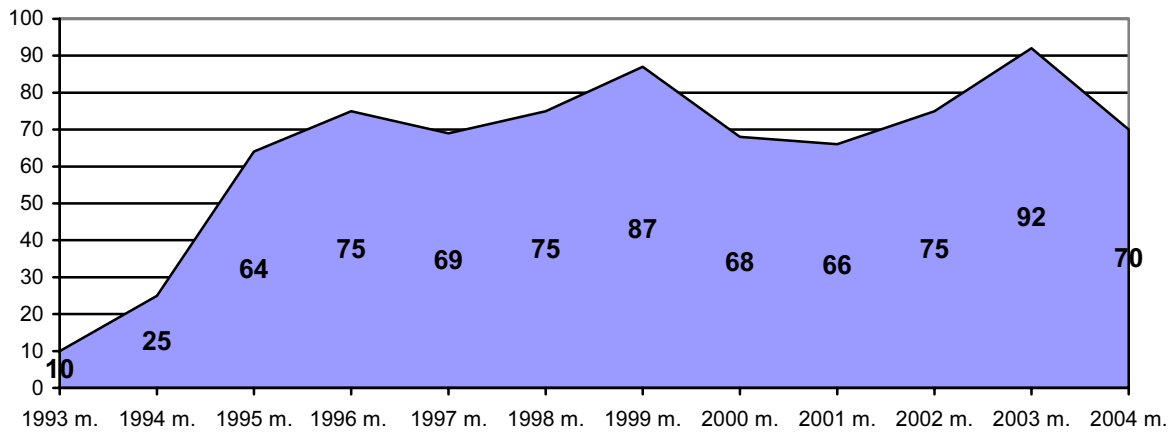
2. Procesinių darbų saugos tyrimų skyrimo ir jų rezultatų panaudojimo praktika Lietuvoje

Pagrindinė ekspertinė įstaiga, kurioje atliekamos teismo darbų saugos ekspertizės ir yra sukaupta atitinkama ekspertinė patirtis šios rūšies ekspertizių srityje, yra Lietuvos teismo ekspertizės centras (LTEC). Pabrėžtina, kad vadovaujantis įstatymu [10] visi LTEC darbų saugos ekspertai, dirbantys LTEC Techninių ekspertizių skyriuje, yra įgiję reikiamą kvalifikaciją ir įrašyti į Lietuvos teismo ekspertų sąrašą. Kitų, ne LTEC dirbančių, ekspertų ir specialistų išvados civilinėse bei baudžiamosiose bylose specialių darbų saugos žinių taikymo klausimais yra išimtinio ir vienetinio pobūdžio. Todėl analizuojant darbų saugos ekspertizių srityje Lietuvoje sukaupią ekspertinę patirtį ir tendencijas, pagrindinė duomenų bazė išlieka LTEC sukaupti duomenys.

LTEC Techninių ekspertizių skyriuje 2001–2004 m. buvo atliktos 303 techninės darbų saugos ekspertizės ir pateiktos specialisto išvados, kurios autoriaus ir buvo analizuojamos vadovaujantis pasirinktais kriterijais.

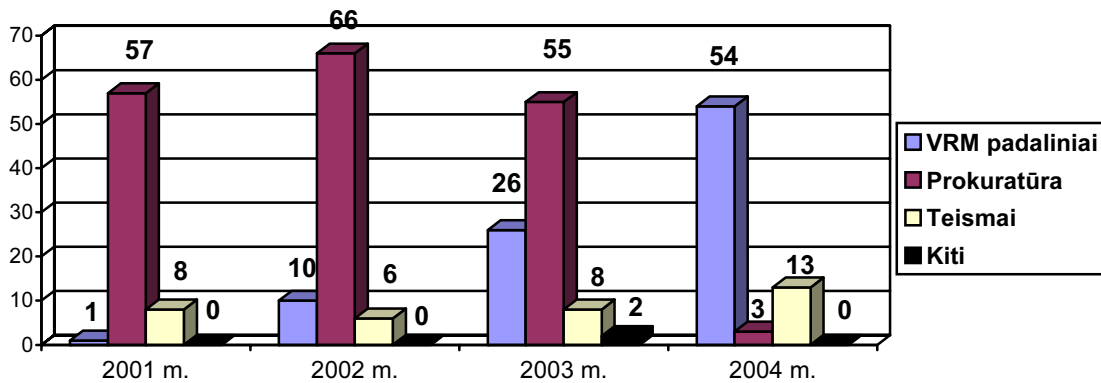
Atkreiptinas dėmesys, kad dėl ribotos straipsnio apimties nebuvo įmanoma pateikti išsamios atliktų tyrimų analizės, todėl buvo siekiama išryškinti tik pagrindinius aspektus ir esmines problemas. Norint, kad tyrimų medžiaga būtų informatyvi ir vaizdinga, dauguma pagal atskirus kriterijus susistemintų duomenų pateikiama paveikslais, greta išdėstant esminius komentarus ir apibendrinimus.

Vertinant įvykių, susijusių su darbų sauga, tyrimą svarbu žinoti specialių žinių panaudojimo bylose dinamiką. Tai atspindi 1 pav. pateikta diagrama, sudaryta remiantis LTEC Techninių ekspertizių skyriuje atliktų techninių darbų saugos ekspertizių rezultatais ir pateiktomis specialisto išvadomis.

1 pav. LTEC Techninių ekspertizių skyriuje pagal teisėsaugos institucijų pavedimus atliktų techninių darbų saugos ekspertizių ir pateiktų specialisto išvadų skaičius 1993–2004 m.

Kaip matyti iš 1 pav. diagramos, per pastaruosius 12 metų (1993–2004 m.) darbų saugos tyrimų pagal teisėsaugos institucijų užduotis gerokai padaugėjo, lyginant su 1993 m., ir per pastaruosius dešimt metų (1995–2004 m.) liko santykinai pastovus. Per paskutinius dešimt metų specialios žinios (techninės darbų saugos ekspertizės ir specialisto išvados) per metus buvo panaudotos vidutiniškai 74,1 atvejo, pavyzdžiui, 2004 m. – 70 kartų, o tai sudaro tik apie 2,6 proc. visų [11] per šiuos metus įvykusių nelaimingų atsitikimų. Todėl galima teigti, kad ikiteisminiai tyrimai pradedami ne visais atvejais, kai yra duomenų apie galimą nusikalstamą darbų saugos taisyklių pažeidimą, į tai jau anksčiau atkreipė dėmesį specialistai [5], o baudžiamojo proceso tvarka tiriant nelaimingus atsitikimus specialios žinios Lietuvoje panaudojamos nepakankamai.

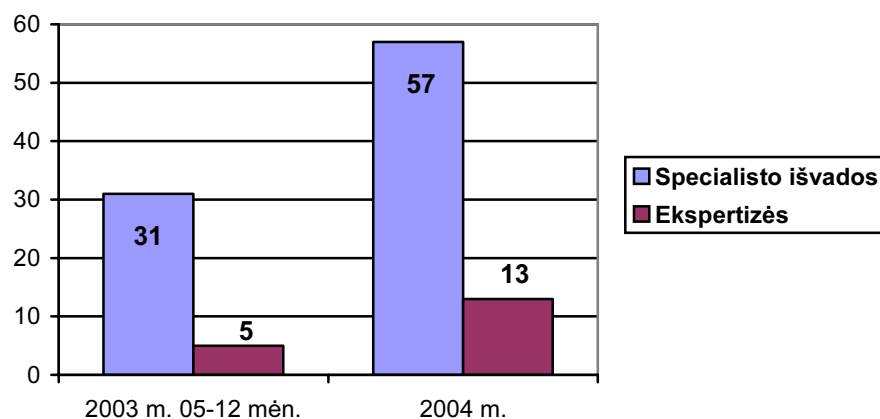

2 pav. Darbų saugos tyrimų skaičiaus dinamika pagal ekspertizę (užduotį) skyrusią instituciją 2001–2004 m.

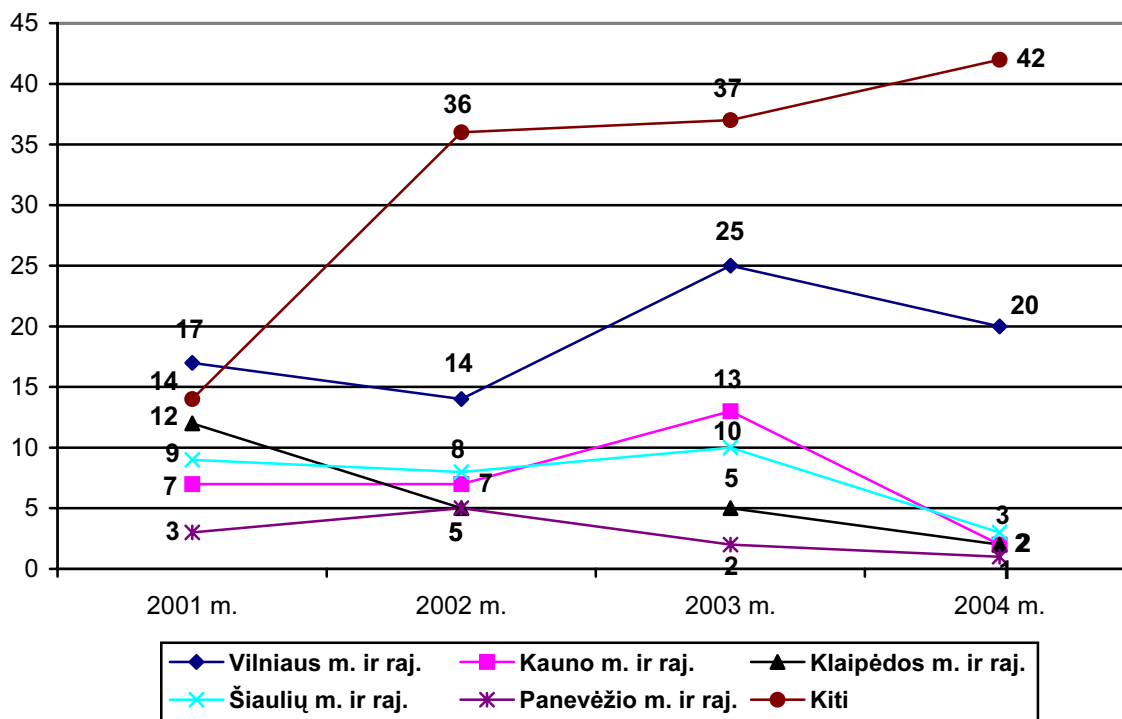
2 pav. diagrama vaizduoja darbų saugos tyrimų skaičių pagal juos inicijavusias institucijas. Iš diagramos matyti, jog bendras prokuratūros skiriamų darbų saugos tyrimų skaičius 2003 m., nepaisant tyrimo subjekto baudžiamosiose bylose pasikeitimo, nuo 2003 m. gegužės mėn. sumažėjo labai nedaug. Tai lėmė prokuratūros suinteresuotumas greičiau baigti bylas pasikeitus jos funkcijoms. 2004 m. šių tyrimų skaičius sumažėjo dar akivaizdžiau. Nuo 2004 m. specialiąsias žinias daugiausia naudojo VRM padaliniai (daugiausia – policija). Lyginant su ankstesniais metais, 2004 m. padaugėjo teismų skiriamų ekspertizių.

Analizė rodo, kad 2004 m. bendrą tyrimų skaičiaus sumažėjimą lėmė jau minėtas ikiteisminis tyrimą atliekančio subjekto pasikeitimas. Iš esmės dėl tos pačios priežasties 2004 m. beveik du kartus (nuo 7 iki 13) išaugo teismo paskirtų tyrimų baudžiamosiose bylose skaičius.

Esminių pokyčių, susijusių su specialių žinių panaudojimo formomis baudžiamojo proceso nustatyta tvarka tiriant nelaimingus atsitikimus, numatyta naujajame LR BPK [9], įsigaliojusiam 2003 m. gegužės 1 d. Pagal susiklosčiusią praktiką anksčiau buvo skiriamos tik techninės darbų saugos ekspertizės, o įsigaliojus LR BPK, nelaimingų atsitikimų atvejais pradėjo vyrauti specialių žinių taikymas specialistų išvadų forma. Tai akivaizdžiai matyti iš 3 pav. pateiktos diagramos. Tyrimai taip pat rodo, kad užduotis atlikti objektų tyrimą ir pateikti specialisto išvadą policijos buvo pasirenkama daugiau kaip 80 proc. visų atvejų. Taigi pasitvirtino mokslininkų dar prieš įsigaliojant LR BPK [9] išsakyta nuomonė, jog tyrėjai pirmenybę teiks specialisto išvadoms, dėl sudėtingos skyrimo procedūros vengdami ekspertizių skyrimo ikiteisminiuose tyrimuose. Daugiau kaip 90 proc. visų tyrimų buvo pirminiai.

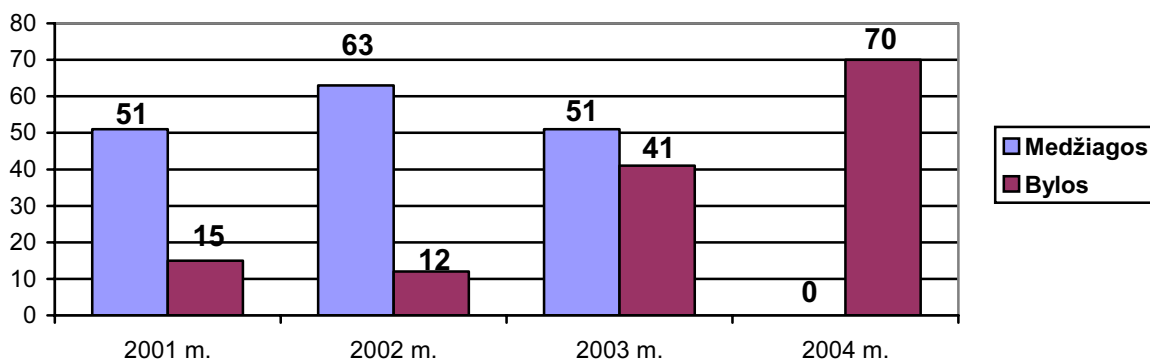
3 pav. Darbų saugos tyrimai 2003 m. gegužės–gruodžio mėn. ir 2004 m. pagal specialių žinių panaudojimo formą

4 pav. Darbų saugos tyrimų skaičius pagal ekspertizę (užduotį) paskyrusių subjektų administracinį-teritorinį suskirstymą 2001–2004 m.

Labai netolygiai specialių žinių taikymas pasiskirsto pagal paskyrusių subjektų administracinį-teritorinį suskirstymą. Tai atspindi 4 pav. diagrama. Šiuo aspektu akivaizdžiai vyrauja Vilniaus miestas ir rajonas, tačiau kituose regionuose padėtį galima vadinti kritiška. 2004 m. po kelis ir daugiau kartų sumažėjo užduočių atlikti objektų tyrimą ar nutarimų skirti ekspertizę skaičius Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio miestuose ir rajonuose. Per 2001–2004 m. neskirta nė vieno tyrimo iš Anykščių, Molėtų, Prienų, Skuodo, Šakių, Varėnos rajonų. Formaliai vertinant atrodytų, kad šiuose rajonuose specialių žinių poreikio bylose, susijusiose su darbų saugos taisyklių reikalavimų pažeidimais, per pastaruosius penkerius metus nebuvo. Tokia tendencija kelia susirūpinimą. Darytina išvada, kad šių regionų teisėsaugos praktikoje viena iš pagrindinių įrodinėjimo priemonių tampa VDI surinkta medžiaga bei nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo aktas. Atsižvelgiant į tai, jog VDI surinkta medžiaga gana dažnai būna neišsami, tą patvirtina ir ankstesnė LTEC veiklos analizė [6], tokių ikiteisminių tyrimų kokybė daugeliu atvejų vargu ar atitinka šiuolaikinius reikalavimus. Be to, žinant oficialią nelaimingų atsitikimų darbe VDI statistiką [11] labai abejotina ir prielaida, jog per ketverius metus anksčiau minėtuose rajonuose neįvyko ar tokiuose miestuose kaip Kaunas, Klaipėda, Šiauliai bei jų rajonuose per metus įvyko vos 2 nelaimingi atsitikimai, kurių procesiniame tyrime prireikė procesine tvarka panaudoti specialias žinias.

Kaip matyti iš 5 pav. pateiktos diagramos, prieš įsigaliojant naujam LR BPK [9], akivaizdžiai dominavo darbų saugos ekspertizių skyrimas prieš iškeliant baudžiamąją bylą. Vyravo praktika, jog prokuratūra, kaip ikiteisminio tyrimo subjektas tokiose bylose, akivaizdžiai vengė kelti baudžiamąsias bylas remdamasi faktu, o procesinį sprendimą šiuo klausimu priimdavo tik gavusi darbų saugos ekspertizės aktą.

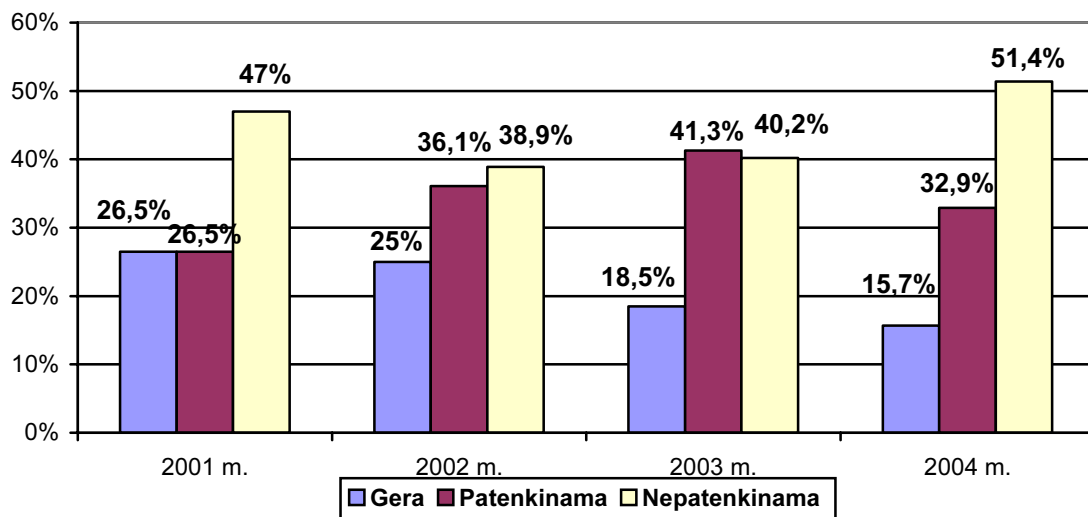

5 pav. Darbų saugos tyrimų skaičius pagal procesinę medžiagos padėtį 2001–2004 m.

Vidutinis laikotarpis nuo įvykio iki pavedimo ekspertams atlikti darbų saugos tyrimus 2001–2004 m. buvo 5–6 mėn., pavyzdžiui, 2003 m. – 5 mėn.; 2004 m. – 5,5 mėn. Atsižvelgiant į LR BPK [9] 2 str. įtvirtintą baudžiamojo proceso greitumo principą, tai akivaizdžiai per ilgas laikotarpis, rodantis, kad tokie ikiteisminiai tyrimai užtrunka per ilgai.

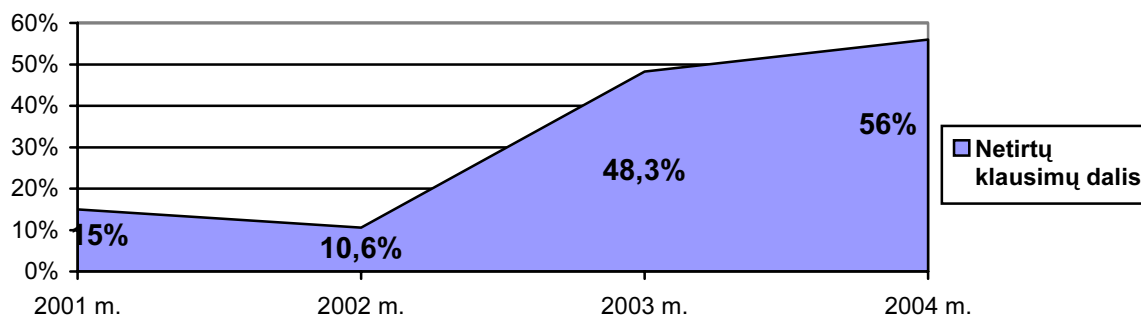
Atskiros dėmesio reikalauja priimanų nutarimų bei užduočių, kur būtinos specialios žinios, motyvacija. Reikia pasakyti, kad specialių žinių poreikio argumentacija, atsispindinti nutarimų ir užduočių motyvuojamosiose dalyse, dažniausiai yra nepakankamo lygio. Tai iš dalies atsispindi 6 pav., sudarytas remiantis šio straipsnio autoriaus atliktų tyrimų rezultatais. Remiantis šiais rezultatais, galima daryti išvadą, kad šiuo aspektu specialių žinių poreikį kvalifikuočiausiai formuluoja teismai, o nekompetentingiausiai – policija. Pavyzdžiui, 2004 m. per 70 proc. policijos pareigūnų užduočių atlikti objektų tyrimą darbų saugos klausimais buvo arba nemotyvuoti, arba motyvuoti nepakankamai. Policijos praktikoje vis ryškiau įsivyrėja tendencija nenurodyti jokios specialių žinių poreikio motyvacijos. Be to, gana dažnai teigiama, jog specialisto išvada ar ekspertizė reikalinga „kaltų asmenų nustatymui, priežastinio ryšio tarp teisės aktų pažeidimų ir pasekmių nustatymui ir pan.“, o tai nėra ir negali būti techninės darbų saugos ekspertizės ar specialisto išvados dalykas ir peržengia darbų saugos eksperto kompetencijos ribas.

Atliekant darbų saugos tyrimus pateikiamų klausimų vidurkis 2001–2004 buvo apie 5,5 klausimo (2004 m. – kiek sumažėjo ir buvo 5,1 klausimo).

6 pav. Motyvuojamosios dalys nutarimuose ir užduotyse pagal kokybę 2001–2004 m. proc.

Per pastaruosius ketverius metus gerokai (apie 3,73–5,26 karto) padaugėjo specialistų (ekspertų) atsisakytų tirti nurodytų klausimų – jie 2004 m. sudarė 56,5 proc. visų pateiktų klausimų (žr. 7 pav. diagramą). Apie 95 proc. šių klausimų atsisakyta tirti motyvuojant, jog jie yra teisiniai (šio straipsnio autoriaus atliktų tyrimų duomenimis, minėta dalis 2004 m., priklausomai nuo teisinių žinių sampratos, ir, atsižvelgiant į jų įvairovę, gali svyruoti nuo 17,7 iki 66 proc.). Tokia padėtis nėra normali.

7 pav. Techninėse darbų saugos ekspertizėse ir specialisto išvadose netirtų klausimų dalis 2001–2004 m. proc.

Susidariusią padėtį galėjo lemti šios pagrindinės priežastys:

1. keičiant bylų, susijusių su darbų sauga, tyrimo žinybingumą (iš prokuratūros perdavus policijai) policijos tyrėjai nebuvo pakankamai apmokyti ir parengti tirti atsižvelgiant į jų specifiką tokio pobūdžio bylas;
2. Lietuvos teisinėje praktikoje nėra atitinkamais kriterijais tiksliai apibrėžtos teisinių ir specialiųjų žinių ribos, todėl ji skirtingų institucijų vertinama skirtingai;
3. ekspertai (specialistai) po 2003 m. gegužės 1 d. vis dažniau atsisakydavo iki tol nusistovėjusios praktikos kiek leidžia galimybės savo iniciatyva performuluoti teisinio pobūdžio techninius klausimus į techninius (inžinerinius) ir, vadovaudamiesi LR teismo ekspertizės įstatymo 22 straipsnio 2 dalies nuostatomis [10], visus klausimus, orientuotus į teisės aktą, ėmė vertinti kaip teisinius.

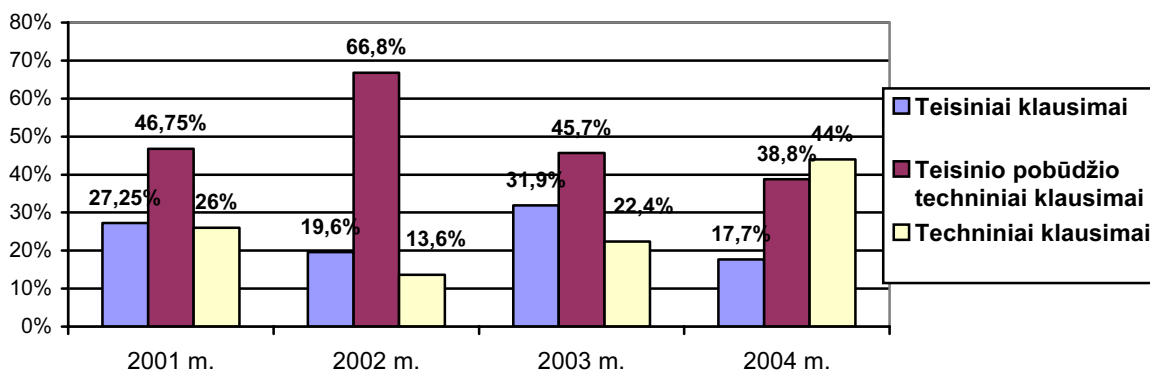
Tokia ekspertų (specialistų) pozicija, autoriaus nuomone, diskutuotina, kadangi teisinių žinių apibrėžimas įstatyme [10] nepateiktas. Be to, metodologiniu požiūriu teisės aktais patvirtintų techninių reglamentų, taisyklių ir kitų norminių aktų normos ir nuostatos yra priskirtinos specialiųjų žinių sričiai, kadangi esmė ir turinys išplaukia iš technikos (inžinerijos ir kitų), bet ne teisės mokslų. Pats techninių normų įtraukimas į teisės aktą nepanaikina jų techninės prigimties ir esmės.

Pabrėžtina, kad ir mokslininkų nuomonės dėl darbų saugos tyrimų ribų taip pat nevienodos, ir tai dar 1972 m. pažymėjo žymus Rusijos kriminalistas N. Jablokovas [12]. Ši problema reikalauja atskiros išsamaus mokslinio tyrimo, jį šio straipsnio autorius planuoja atlikti ateityje.

Kai tokia padėtis, teigiamų rezultatų galima pasiekti tobulinant specialių žinių atstovų ir tyrėjų bendradarbiavimą. Tam tikslui pasiekti, autoriaus nuomone, gana veiksmingas, gali būti teisinių ir specialių žinių (ypač inžinerinių) integracijos principas. Jis gali būti realizuotas per komunikacinį modelį „teisinės žinios + inžinerinės žinios = profesinės žinios“. Šiuolaikinis mokslas įrodė, kad šiame integracijos procese efektyviai gali reikštis du subjektai: pareigūnas ir ekspertas (specialistas). Kaip rodo faktinė padėtis, ši praktika Lietuvoje nėra išplėtotą ir neskiriamas reikiamas dėmesys jai sukurti (iki šiol nėra efektyvios metodologiskai parengtos bazės).

Metodologiniu požiūriu racionaliausia būtų specialistams ir ekspertams formuluojamus klausimus skirstyti į tris grupes: teisinius; teisinio pobūdžio techninius; techninius ir suformuluoti šių klausimų grupių apibrėžtis.

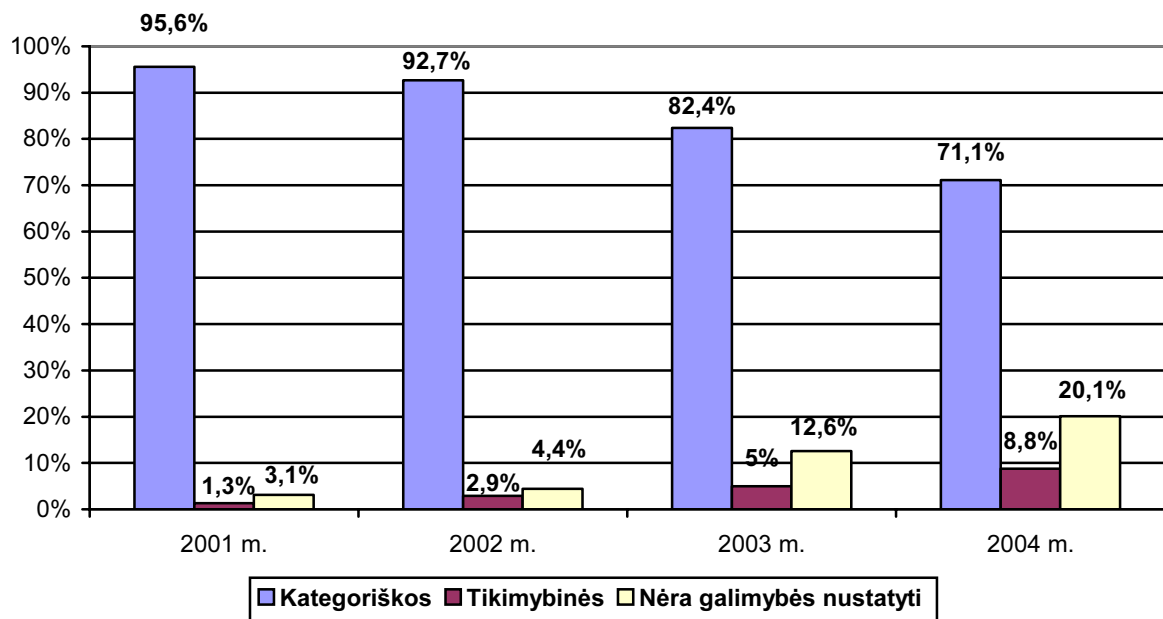
Iš 8 pav. diagramos matyti, kad per pastaruosius ketverius metus specialistams ir ekspertams pavedama tirti grynai teisinio pobūdžio klausimai, priskirtini išimtinai pareigūno kompetencijai, vidutiniškai sudarė 24,11 proc., teisinio pobūdžio techniniai klausimai, kurie savo esme ir tyrimų metodologiniu požiūriu yra techninio pobūdžio, tačiau formaliai jų teisinė galia reiškiasi kaip teisės norminio akto, vidutiniškai sudarė apie 49,51 proc. ir 26,50 proc. išimtinai sudarė techniniai klausimai, savo esme ir tyrimo metodais priskirtini inžinerijos mokslų sričiai. Todėl galima daryti išvadą, kad vidutiniškai apie 76,10 proc. visų procesiniais sprendimais specialių žinių atstovams skiriamų tirti klausimų, visiškai arba iš dalies metodologine prasme tiksliai apibrėžus teisinių ir specialių žinių ribas, galėtų būti priskirti darbų saugos ekspertų (specialistų) kompetencijai.

8 pav. Klausimų rūšys 2001–2004 m. proc.

Teisinėje praktikoje specialių žinių efektyvumą lemia eksperto (specialisto) išvadų kategoriškumo laipsnis.

Kaip rodo atlikti tyrimai, pagal dabar nusistovėjusią darbų saugos ekspertų (specialistų) ekspertinę praktiką, išvadas galima suskirstyti į tris grupes: kategoriškas; tikimybinės; nėra galimybės jų nustatyti. Jų skaičių akivaizdžiai iliustruoja 9 pav. diagrama. Iš jos matyti, kad per pastaruosius ketverius metus mažėja kategoriškų išvadų ir (ypač 2003–2004 m.) daugėja tikimybinių išvadų ar konstatavimo, jog nėra galimybės atsakyti į pateiktus klausimus, atvejų. Neabejotinai didelę įtaką tam turėjo tyrimo subjekto pasikeitimas. Policija, kaip jau buvo minėta, nebuvo pakankamai parengta tirti tokias bylas. Kita vertus, tam įtakos turėjo ir 2003 m. gegužės 26 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 159 patvirtintų Ekspertizų atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatų 61 punkto 3 dalis, kurioje nurodyta, jog „Specialisto išvada teikiama pagal tyrimui pateiktą medžiagą ir objektus. Papildomos medžiagos neprašoma“ [13]. Taip užkirstas kelias specialistui gauti tyrimui reikalingą papildomą medžiagą – tyrėjas tartum atribojamas nuo tyrimo eigos, o specialistas „panyra“ į savo „specialių žinių erdvę“, t. y. anksčiau aprašytas komunikacinis modelis nustoja veikti. Tyrėjas vengia ekspertizės, o specialistas, negalėdamas išreikšėti išvada pateikti reikiamos papildomos medžiagos, išvadas pateikia remdamasis nekokybiškai surinkta ir, kaip rodo praktika, dažnai nepakankamai informatyvia medžiaga. Tą patvirtina konkretūs duomenys.

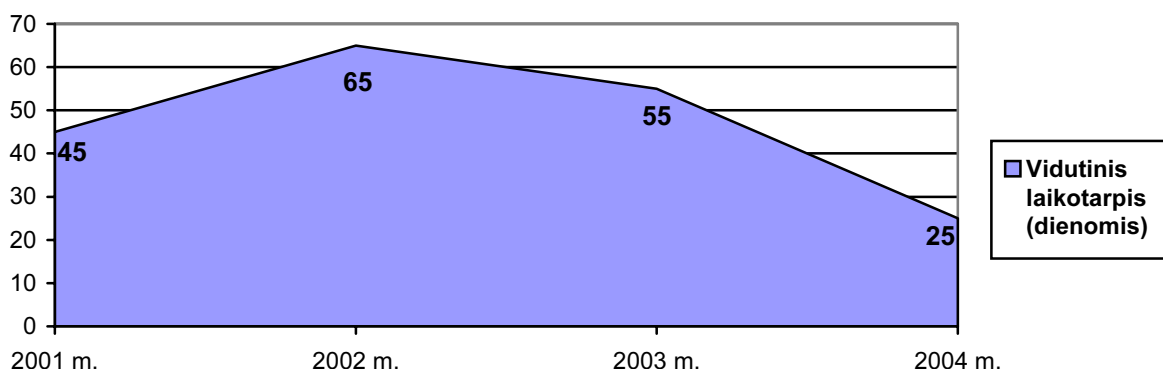

9 pav. Išvadų rūšių 2001–2004 m. proc.

Prieš įsigaliojant minėtoms nuostatomis kreipimaisi dėl papildomos medžiagos pateikimo vidutiniškai sudarė 50 proc. visų atvejų, o 2004 m. atliekant ekspertizes papildomos medžiagos prašyta vos trim atvejais.

Atsižvelgiant į nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų, susijusių su darbų sauga, tyrimų specifiką, vienas iš svarbių rodiklių yra specialių žinių panaudojimo operatyvumas. Vidutinio laikotarpio (dienomis) nuo nutarimo skirti ekspertizę ar užduoties atlikti objektų tyrimą ir pateikti specialisto išvadą dinamiką darbų saugos tyrimų srityje 2001–2004 m. atspindi 10 pav. pateikta diagrama. Iš jos matyti, kad per pastaruosius ketverius metus tyrimo trukmė akivaizdžiai trumpėja. Kartu reikia atkreipti dėmesį, jog tai gali lemti išaugęs atsisakytų tirti klausimų skaičius.

Apibendrinant reikia konstatuoti, kad, kaip matyti iš šiame straipsnyje pateiktų duomenų ir jų analizės, šiuo metu Lietuvoje baudžiamajame procese nustatyta tvarka tiriant įvykius, susijusius su darbų sauga, iškyla aktualių, neatidėliotinai sprendtinų problemų.

10 pav. Vidutinis laikotarpis (dienomis) nuo nutarimo skirti ekspertizę ar užduoties pateikti specialisto išvadą iki ekspertizės akto ar specialisto išvados surašymo 2001–2004 m.

Išvados

Išanalizavus pagrindinius darbų saugos techninių ekspertizių skyrimo ir užduočių atlikti objektų tyrimą pateikimo ir jų rezultatų panaudojimo praktikos Lietuvoje aspektus galima padaryti šias išvadas:

1. Naujojo LR BPK įsigaliojimas ir su tuo susijęs ikiteisminio tyrimo subjekto pasikeitimas (anksčiau – prokuratūra, dabar – policija) tiriant darbų saugos taisyklių pažeidimus lėmė gana didelius profesinių žinių taikymo teisinėje praktikoje pokyčius, kai kuriais atvejais – gana neigiamus.
2. Pastaruoju metu teisinėje praktikoje pastebimos naujos su specialių žinių taikymu, tiriant nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus pažeidus darbų saugos reikalavimus, susijusios neatidėliotinai sprendžiamos šiam laikotarpiui aktualios problemos.
3. Darbų saugos tyrimų srityje neatidėliotinai sprendžiamos teisinių žinių reglamentavimo ir tyrėjų kvalifikacijos kėlimo problemos.
4. Žinių integracijos principu pagrįstas komunikacinis modelis „teisinės + specialiosios žinios = profesinės žinios“ specialių žinių panaudojimo su darbų saugos tyrimais susijusioje teisinėje praktikoje taikomas nepakankamai efektyviai.

LITERATŪRA

1. **Энциклопедия** по безопасности и гигиене труда. Перевод с английского. – Москва: Профиздат, 1985. Т. 1.
2. http://www.ilo.ru/osh/docs/2004/OSH_in_figuresRu.pdf.
3. <http://www.vdi.lt/nellent1.htm>.
4. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** 1998 m. spalio 28 d. nutartis byloje Nr. 3K–161/98 // <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=16659>.
5. **Naujalis J.** Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo trūkumai // Teisės problemos. 1994. T. 1.
6. **Radzevičius L.** Teismo darbų saugos ekspertizės: galimybės ir darymo problemos // Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. – Vilnius: LTEI, 1996.
7. **Radzevičius L.** Nelaimingo atsitikimo įvykio vietos apžiūros ypatumai prieš skiriant darbų saugos techninę ekspertizę // Jurisprudencija. 1999. T. 11(3).
8. **Radzevičius E.** Specialių žinių taikymas tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus // Jurisprudencija. 2003. T. 43(35).
9. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=163482&Condition2=>
10. **Lietuvos Respublikos** teismo ekspertizės įstatymas // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=193737&Condition2=>
11. www.vdi.lt/statistika.htm.
12. **Яблоков Н. П.** Проблемы расследования и предупреждения преступлений в области охраны труда и техники безопасности. Автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора юридических наук. – Москва, 1972.
13. **Ekspertizių** atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. 159 // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=212155&Condition2=>.

Problems of Application of Special Knowledge to Investigation of Criminal Work Safety Violation Facts in Lithuania

Doctoral Candidate Egidijus Radzevičius
Mykolas Romeris University

Keywords: work safety, work safety technical examination, task to carry out examination of objects, special knowledge, legal knowledge, rules of work safety, statistics.

SUMMARY

In the article, there are analysed aspects of the appointments of main work safety technical examinations as well as aspects of tasks to carry out examination of objects connected with work safety, presentation and usage of the results in practice in Lithuania.

Statistical data are analysed and presented about the 303 work safety technical examinations and conclusions of the specialist, drawn up during the period of time from 2001–2004 by Technical Examination Section of Lithuanian Forensic Center as well as documents of procedural decisions concerning application of special knowledge. The main trends are highlighted on the basis of the conducted examinations. Besides, the problems of application of special knowledge are determined and discussed. Furthermore, impact of the new Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania and the new forensic law of the Republic of Lithuania upon appointment of the work safety examinations and presentation of the conclusions of specialist are analysed.

Proposals and conclusions are phrased in terms of the researched items. In the article it is stated that presentation and usage of the results in practice of the appointments of work safety technical examinations and tasks to carry out examination of the objects connected with work safety in Lithuania should be improved as they incompletely correspond to the contemporary level and requirements of the law enforcement. Remarkably uneven application of special knowledge according to administrative-territorial partition is determined. Moreover, in the article it is stated that enforcement of the new Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania and change of the pre-trial investigation subject from Prosecutor's Office to Police in the cases of violation of work safety rules, determined significant changes in the legal practice of special knowledge applications. In some cases the aforementioned changes are followed by the marked negative tendencies.

Seeking to make usage of special knowledge in the legal practice and investigation of violations of work safety requirements more effective, it is necessary urgently to decide on the regulation of legal knowledge, improvement of qualification of the investigators and other theoretical and practical problems, especially in the level of pre-trial investigation.

